

Dragon Sándor¹

Az orosz állambiztonság rendszere

Az orosz állambiztonsági szervezet megalakulása, vezetés- és szervezéelméleti szempontok

The System of Russian State Security

*The Formation of the Russian State Security Organisation,
Management and Organisational Aspects*

A világhírnévre szert tevő KGB elődszervezetei már 1917-től bevonultak a történelembe, bár megítélésük a mai napig megosztja az orosz társadalmat, függetlenül attól, hogy folyamatos változáson, fejlődésen mentek keresztül. A megalakulásuk, létrehozásuk célja, struktúrája, a számukra meghatározott feladatok köre mindig igyekezett alkalmazkodni a bekövetkezett változásokhoz, követve és szem előtt tartva a párt, a politikai vezetés elvárásait. Az első szervezet megalapítóját és első elnökét Feliksz Edmundovics Dzerzsinszkijnek hívták, akinek neve még a mai napig is egyet jelent a szervezettel.

Kulcsszavak: KGB, orosz állambiztonság, rendszer, szervezet, vezetés és szervezéelmélet

The predecessor organisations of KGB entered the history books in 1917, although their perception still divides Russian society, regardless of the fact that they have undergone constant change and development. Their formation, their purpose, their structure, the tasks assigned to them have always tried to adapt to the changes that have taken place, following and keeping in mind the expectations of the party and the political leadership. The founder and first president of the first organisation was Felix Edmundovich Dzerzhinsky, whose name is still associated with the organisation today.

Keywords: KGB, Russian state security, system, organisation, management and organisational theory

¹ Dr. jur. c.r. ezredes, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészeti Vezetéstudományi Tanszék, e-mail: dragon.sandor@uni-nke.hu

1. Bevezetés

Minden kor bemutatása során fontos a kiemelkedő, az adott időszakban történt eseményekre, azok megvalósulásának környezetére, kisebb-nagyobb, esetenként gyökeres mértékben befolyással lévő cselekmények kronológiai sorrendbe állítása.

Jelen tanulmány az Állambiztonsági Bizottság (KGB) és elődszervezeteinek kialakulását, működésüket, az általuk foganatosított intézkedéseket, a szervezeti struktúrájuk kialakítását, az állandóan változó elnevezésüket, vezetésüket összefoglaló módon mutatja be. E mű megírásakor a szerzőnek nem volt célja a történelmi események részletes bemutatása, a téma után érdeklődőknek lehetősége van ezeket könyvekből, tanulmányokból, tankönyvekből megismerni.

Az orosz történelem alakulása, fejlődése hosszú, összetett és viszontagságos múltra tekint vissza, amelyben a békés és erőszakos folyamatok is megfértek egymás mellett, amelyek megítélése a történelmi távlatok miatt megosztják még a témát kutatókat is. Az ország földrajzi elhelyezkedése, területi adottságai, a szűkebb és tágabb környezetében betöltött vezető és meghatározó szerepe miatt mindig is a történelem középpontjában volt. Az ott bekövetkezett változások és történések nemcsak saját területükön, hanem a környezetében található országokra, sőt befolyási övezetére is kihatással voltak. Az ottani történések vagy következményei, vagy indukálói a „szűkebb” világban bekövetkezett vagy eljövendő eseményeknek.

Az orosz állam és a nyugati országok összefüggése, egymásra gyakorolt hatásuk összetett történelmi környezetet teremtettek. Az ország világviszonylatban nemcsak a területe, ásványkincsei, de annak természeti, kulturális erőforrásai, politikai környezete miatt is egyrészt egyedülálló, másrészt ezen értekei az „öreg” kontinens országai állandó érdeklődésének és figyelmének centrumába állították.

Az Európa nyugati részén lezajlott folyamatok nemcsak saját államaikat, rendszerüket érintették, hanem újabb változásokat indukáltak a környezetükben is. Ezen országokban a földrajzi adottságok miatt esetenként végigsöpört a változások szele, részben vagy teljesen megváltoztatva az adott viszonyokat, nem voltak képesek teljesen elzárkózni a következményektől. Az orosz állam messzesége, zárt rendszere, amely az 1918-as forradalom után még zártabbá vált, még jobban elszigetelte őket a fejlődés, a reformfolyamatok beindulásától.

Az uralkodó hatalom által elfogadott és bevezetni kívánt bármilyen reformtervek, részben vagy egészében elhaltak, mire a „végeken”, az ország legtávolabbi pontján is bevezették azokat. Sok esetben maga a végrehajtás ténye is megkérdőjeleződött, a hatalom helyi képviselőinek akaratótól függően. Ilyen körülmények között a folyamatok nem tudták betölteni a szerepüket, ezzel is hátráltatva, de mindenféleképpen lelassítva a felülről indított kezdeményezéseket.

1917 februárjában az I. világháború hatásának következményeképpen váratlan fordulat következett be a polgári demokratikus forradalom elindulásával, amely magával hozta a korábbi rendszerrel elégedetlen erők megnyerését, megerősödését és szervezettebbé válását. A cárizmus összeomlása, az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalommal induló bolsevik hatalomátvétel és a 1922-től a Szovjetunió nevével

fémjelzet korszak egészen 1991-ig tartott,² amelynek ismert lózungja: Szovjetunió, Világ proletárijai, egyesüljétek! (*Пролетарии всех стран, соединяйтесь!*)

Ilyen körülmények között kezdte meg menetelését a fiatal szovjet állam, amely út – mint ahogyan a történelmi távlatból láthatjuk, megismerhettük – hosszúnak és összetettnek bizonyult, amelyet az alábbi példák is igazolnak:

„Még a forradalom előtt, amikor arról volt szó, hogy a tömegeket megnyerjék és a bolsevikok oldalára állítsák, az ország lakosságának túlnyomó többségét kitevő parasztság a program-dokumentumokban három kategóriára volt osztva, nevezetesen: szegényparasztok és mezőgazdasági cselédek; középparasztok; jómódú parasztok (kulákok, gazdagparasztok, falusi kizsákmányolók). Ezzel összhangban határozták meg a politikát is e rétegek mindegyikét illetően: szövetség az elsővel, a második semlegesítése s azután átcsábítása a hatalom oldalára, és likvidálása a harmadiknak, mint osztálynak. Röviddel a polgárháború befejezése után ezt az osztályozást ténylegesen – s kivétel nélkül – alkalmazták a lakosság csoportjaira, beleértve az értelmiséget is.”³

A vörös terror kegyetlenkedési sorából kiemelkedik többek között az Összoroszországi Rendkívüli Bizottság (VCSK, ismert nevén: Cseka) fegyveresei által elkövetett egyik legismertebb esemény: a cári család kivégzése.

„A polgárháború áldozata lett a cári család is. 1918. július 16-án végezte ki őket a Jakov Mihailovics Jurovskij Cseka főnök által kiválogatott 12 tagú kivégzőosztag Jekatyerinburgban. Éjfél után felébresztették a családot, és azt mondták nekik, hogy mivel zavargások törtek ki a városban, biztonságosabb helyre kell költözniük. Nyugodtan elindultak az alagsorba, miközben a folyosón felsorakozott a kommandó. Egy szobába vitték őket, ahol egyes források szerint fényképezést ígértek a családnak. A kivégzőosztag tagjai előre megbeszélték, kire fognak célozni. A három fegyveres berontott a helységbe, Jurovskij pedig felolvasta az ítéletet, amely az orosz nép ellen elkövetett gaztette miatt halálra ítélte II. Miklóst a családjával együtt. Jurovskij a cár arcába lőtt, majd a cárné jött sorban. Ekkor a kommandó többi tagja is benyomult és löni kezdtek. A helyiségben levő félhomály és füst miatt nem lehetett pontosan célozni, ezért a mészárlás percekig eltartott, végül már szuronyokkal is folyt. A halottakról levették az ékszereket, s a takaróba csavart testeket autóra téve, egy elhagyott bánya felé indultak. A várostól 18 km-re egy elhagyatott helyen elhamvasztották a holttesteket.”⁴

² Vö. „A világot a szocializmus és a kapitalizmus (országblokkoktól függően) egy-egy póluson felosztotta.” Kovács István: Az üzletszerű kéjelgéssel kapcsolatos rendőri visszaélések etikai vonatkozásai. *Belügyi Szemle*, (2015a), 4. 55.

³ Alekszandr Nyekrics: Határainkon túl. A szovjet múlt tisztázásához. (Fordította: Belányi György). *AETAS*, 8. (1993), 2. 160–174..

⁴ Sásdi Tamás: Forradalmak Oroszországban és a Szovjetunió megalakulása. A polgárháború és a hadikomunizmus. *Korok*, (é. n.)

A történelmében bekövetkezett folyamatok hol támogató, hol pedig ellenkezőleg, fékező hatással voltak a fejlődésre, a szükséges változások indukálására.

2. A KGB⁵ rendszerének kialakulása és a szervezet változásai a II. világháború végéig

A KGB maga a rendszer, amely elképzelhetetlen az öt alkotó elemei közötti folyamatos interakció és az ezzel együtt járó változás, a helyzetekhez való alkalmazkodás nélkül. Ludwig Von Bertalanffy elmélete alapján: „egy rendszert, legyen az élő organizmus vagy társadalom, a következők jellemzik: teljesség, növekedés, különbözőség, hierarchikus felépítettség, dominancia, ellenőrzés és verseny.”⁶ Minden, az egész alkotó alrendszert további elemekre lehet osztani, amely rendszerben az egész mindig több lesz, mint az öt alkotó kisebb egységek jellemzői, összességei. „A rendszer egymással kölcsönhatásban álló elemek olyan együttese, amelyre bizonyos rendszertörvények alkalmazhatók. Az elem a rendszer olyan része, összetevője, amelyet az egész vizsgálata érdekében célszerű megkülönböztetni.”⁷ Ki kell emelni, hogy ugyan ezen elemek egymástól függetlenül léteznek, de a közös egész támogatása a fő célkitűzés, az államhatalom irányításának operatív eszköze, a rendszer ideológiája megvalósításának meghosszabbított „keze”.

Történelme során fedett „profilja” miatt, végig szigorú következetességgel, állandóan fejlesztett módszerekkel, technikákkal, a szervezet iránti feltétlen hűséggel és elkötelezettséggel rendelkező állománnyal szolgálta az orosz hazát. A legnagyobb hatalmú titkosszolgálati szervezet.⁸

„A szervezetek tudatosan létrehozott társadalmi formációk, melyek a különböző társadalmi szükségletek kielégítésére jönnek létre, és amelyek addig maradhatnak fenn, amíg ezeket a szükségletkielégítő feladatokat el tudják látni.”⁹ A hírszerzés és a kémelhárítás mindig is az elit, irigyelt szakmák közé tartozott, ahogyan maga a szervezet előkelő helyet foglalt el az állami rendszerben, úgy alkalmazottjai is a kiváltságosok közé tartoztak.

A szovjet állambiztonsági szolgálatok megalakulásának története a bolsevikok hatalomra jutásáig nyúlik vissza, és a lengyel származású Félix Edmundovics Dzserszinszkij, a Cseka megalapítójának nevéhez fűződik, aki élete során mindig teljes odaadással, feltétlen elkötelezettséggel végezte feladatát. Az előd iránti tisztelet bizonyítja, hogy a KGB jelképeinek és szimbólumainak eredete is a Csekáig vezethető vissza. A pajzs jelképezi a forradalom védelmét, míg a tőr az ellenség elpusztítását, amely szimbólumok a szervezeti kultúrához kapcsolódnak: „[...] a szervezeti kultúra

⁵ Állambiztonsági Bizottság (oroszul: *Комитет Государственной Безопасности*, a továbbiakban: KGB).

⁶ Sasvári Péter: Rendszerszemlélet és rendszerelmélet. In *Rendszerelmélet*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 35.

⁷ Sasvári (2020): i. m. 35.

⁸ Ludányi Ágnes – Pacsuta István: *Vezetési ismeretek, szervezetfejlesztés*. Eger, EKF Líceum, 2014. 11–20.

⁹ Czuprák Ottó – Kovács Gábor: *A szervezésvezetés elmélete*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 96.

nem más, mint a szervezet tagjai által elfogadott meggyőződések, hiedelmek, értékek, normák, tapasztalatok közös tevékenységek és viselkedésmódok rendszere.”¹⁰

Dzserzsinszkij, „Vas Felix” fogalmazta meg a csekistákat jellemző legfőbb tulajdonságokat – amit a csekistáknak becsületkódexként is szánt –, egy híres mondásban: „Hideg fej, forró szív és tiszta kéz.”¹¹ A Cseka-tiszteket röviden csak csekistáknak hívták.

Dzserzsinszkij örök érvényű kijelentésével több alkalommal és különböző formában is találkozhatunk: „A csekistának hideg fejjel, forró szívvel és tiszta kezekkel kell rendelkeznie.”¹²

Kutatások igazolták, hogy a szállóigévé vált mondás eredetije nem hozzá köthető, hanem egy szövevényes, több – nem csak orosz – híresség által is alkalmazott diktumról van szó, amelyet e személyek többé-kevésbé azonos módon használtak. A mondás már a 12. században is megjelenik, a történelem során a 18. századi Angliában és Franciaországban is használták a példamutató úriemberre és tisztekre egyaránt. „[...] N. I. Zubov könyvében jelent meg a mondás először: „Felix Edmundovich Dzserzsinszkij: Rövid életrajz” (1941, 6. fejezet): »Csak egy hideg fejű, forró szívű és tiszta kezű ember lehet csekista.« Zubovnak a Cheka alkotójáról szóló első esszéjében (Felix Dzserzsinszkij. Az élet és tevékenység rövid leírása, 1933) ezek a szavak még nem léteztek.”¹³ (Nyikolaj Ivanovics Zubov [Zubov] az Egyesített Állami Politikai Hivatalban [OGPU], majd a pártszervekben teljesített szolgálatot.)

Jurij Vlagyimirovics Andropov, a KGB elnöke az 1967 és 1982 közötti, legismertebb csekista, rövid, de annál kifejezőbb mondásával definiálta a csekistákat, kiemelve a szolgálat különleges státuszát, helyzetét a szovjet állami szervek rendszerében, külön hangsúlyozva a csekista módszerek és technikák védelmét. „A csekista – különleges szakma.”¹⁴

A titkosszolgálathoz tartozás különleges politikai és személyes jellemzőkkel ruházta fel a csekistákat, amely jegyek erősítették az egység iránti elkötelezettségüket. E jegyek nemcsak az elődszervezetek állományára voltak jellemzők, hanem a mai napig áthatják a szervezet embereinek tudatát. E jellemzőknek való megfelelés nem volt egyszerű, így a szervezetbe való bekerülésnek¹⁵ is speciális feltételei voltak. A kivételes helyzetet is tükrözte, hogy maguk választották ki, kit vegyenek fel soraikba, és kit nem. A felvételi eljárás folyamata során fontos faktorként jelentkezett a már korábban ott dolgozók ajánlása.

A szervezetben dolgozó emberek leszármazottai nagyobb valószínűséggel számíthattak arra, hogy bekerülnek az állambiztonsági szervek soraiba, mint az azonos képességgel rendelkező „egyszerű” jelentkezők. Természetesen az ily módon történő állományfeltöltés nem volt elegendő a szervezet igényei kielégítésére, sem helyi, sem központi szinten, így az utánpótlás biztosítására a párttestületek rendszeresen szervezetek felvételt a középszintű párttagok és Komszomol-tagok soraiból.

¹⁰ Czuprák–Kovács (2017): i. m. 217–225.

¹¹ Konsztantin Dusenko: Hideg fej, meleg szív és tiszta kéz. Kémia és élet, 2019. no. 6. 57. (Fordította: a szerző.)

¹² Dusenko (2019): i. m. 57.

¹³ Dusenko (2019): i. m. 57.

¹⁴ Nikita Vasziljevics Petrov: *Rendszer emberei a Szovjetunióban. Saját emberek az állambiztonsági szervekben. A sztálinizmus története*. Moszkva, 2009. 303–325.

¹⁵ Petrov (2009): i. m. 303–325.

3. Az orosz, majd szovjet állambiztonsági szervek fejlődésének¹⁶ története

„1917. december 20-án az Népbiztosok Tanácsa határozatával a Szovjet Oroszországban az ellenforradalom és a szabotázs elleni küzdelem érdekében a Csekát hozták létre. Első elnökének F. E. Dzserszinszkijt nevezték ki. Ezen a poszton 1922. február 6-ig volt.

GPU¹⁷

1922. február 6. Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság határozatot fogadott el a Cseka megszüntetéséről és az Állami Politikai Hivatal (GPU) megalapításáról, az РСФСР¹⁸ NKVD¹⁹-je alatt.

OGPU²⁰

1923. november 2. A Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottságának elnöksége megalapította az Egyesített Állami Politikai Hivatalt (OGPU), a Szovjetunió Népbiztosok Tanácsa alárendeltségében. A GPU és az OGPU elnöke, élete végéig (1926. július 20.), F. E. Dzserszinszkij maradt, akit V. R. Menzsinszkij²¹ váltott, aki az OGPU-t 1934-ig vezette.

NKVD

1934. július 10. a Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottságának határozatával összhangban az állambiztonsági szervek, a Szovjetunió Belügyek Népbiztosságának alárendeltségébe kerültek (NKVD). Menzsinszkij halála után az OGPU, később az NKVD vezetője, 1934 és 1936 között G. G. Jagoda²². 1936 és 1938 között az NKVD-t N. I. Jezsov²³ vezette. 1938 novemberétől 1945-ig az NKVD vezetője L. P. Berija²⁴.

¹⁶ Dragon Sándor: A rendészettudomány hatása, alkalmazása és fejlődésének lehetőségei a rendészeti szervek gyakorlati vezetésében, irányításában. *Rendőrségi Tanulmányok*, 2. (2019b), 3. 86–98.

¹⁷ Állami Politikai Hivatal (oroszul: Государственное Политическое Управление, GPU).

¹⁸ Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége (oroszul: Союз Советских Социалистических Республик, Szovjetunió, orosz rövidítése: РСФСР).

¹⁹ Belügyi Népbiztosság (oroszul: Народный Комиссариат Внутренних Дел, NKVD).

²⁰ Egyesített Állami Politikai Hivatal (oroszul: Объединённое государственное политическое управление, OGPU).

²¹ Vjacseszlav Rudolfovics Menzsinszkij.

²² Genrih Grigorjevics Jagoda.

²³ Nyikolaj Ivanovics Jezsov.

²⁴ Lavrentyij Pavlovics Berija.

A Szovjetunió NKGB²⁵

1941. február 3. A Szovjetunió NKVD-jéből kivált a Szovjetunió Állambiztonsági Népbiztossága (NKGB). Az NKVD népbiztosa – L. P. Berija. Az NKGB népbiztosa – V. N. Merkulov²⁶ volt. 1941 júliusában a Szovjetunió NKGB-jét és a Szovjetunió NKVD-jét ismét egy népbiztosságban egyesítették. 1943 áprilisában újból létrehozták a Szovjetunió Állambiztonsági Népbiztosságot, V. N. Merkulov vezetésével.

MGB²⁷

1946. március 15. Az NKGB-t átalakították Állambiztonsági Minisztériummá. Miniszter – V. Sz. Abakumov²⁸. 1951 – 1953 között Az Állambiztonsági miniszteri posztot Sz. D. Ignatyev²⁹ foglalta el. 1953 márciusában úgy döntöttek, hogy a Belügyminisztériumot és az Állambiztonsági Minisztériumot egyesítik, a Szovjetunió egyetlen Belügyminisztériumává, L. P. Berija vezetésével.³⁰

A bolsevik rendszer az 1917. novemberi hatalomátvételt követően, 1917. december 20-án hozták létre Dzerzsinszkij „Vas Felix” vezetésével a politikai rendőrséget,³¹ közkeletű nevén a Csekát. A „forradalom lángoló pallosa” néven is emlegetett szervezet főbb feladatai között az alábbiak szerepeltek:

- fellépjen az ellenforradalommal és a szabotázs-cselekményekkel szemben;
- megsemmisítse a rendszer ellenségeit;
- elhárítsa és megtorolja a rendszerellenes belföldi vagy külföldről induló szervezkedéseket, akciókat.

A testület elnevezése az évtizedek során többször változott (VCSK, GPU, OGPU, NKVD, NKGB, MVD, KGB, 1992-től Szövetségi Biztonsági Szolgálat [oroszul: *Федеральная Служба Безопасности*, FSZB], hírszerző, belbiztonsági és kémelhárítási feladatokat ellátó és a Külső Hírszerző Szolgálat [oroszul: *Служба Внешней Разведки*, SZVR]), működését irányította a hatalmon lévő párt vagy (önálló) minisztériumok. Kijelenthetjük, hogy a szervezet neve és szerkezete az eltelt több mint 100 év során folyamatosan formálódott, de azt is megállapíthatjuk, hogy ezen időszak alatt „hír-neve” jöttányit sem változott.

A szervezet a totális elnyomás rendszere eszközeként szolgált, első éveiben a rendszerellenes személyek, a felkelők, az értelmiség és a gazdag parasztság elleni kíméletlen leszámolások, megtorlások jellemezték, egyrészt elhallgattatták, másrészt

²⁵ Szovjetunió Állambiztonság Népbiztossága (oroszul: *Народный Комиссариат Государственной Безопасности*, СССР, NKGB).

²⁶ Vsevolod Nyikolájevics Merlukov.

²⁷ Állambiztonsági Minisztérium (oroszul: *Министерство Государственной Безопасности*, MGB)

²⁸ Viktor Szemjonovics Abakumov.

²⁹ Szemjon Denyiszovics Ignatyev.

³⁰ Az FSZB Oroszország területi szervei. Lásd: www.fsb.ru/fsb/history.htm

³¹ Vö.: „Az addigi kommunista szemléletű állami berendezkedés végrehajtó hatalmaként funkcionáló pártokli rendőrség nem volt ismeretlen a nép előtt.” Kovács István: Olajozás, szervezett bűnözés és prostitúció a 90-es években Magyarországon. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 3. (2015b), 1. 114–145.

pedig különböző pszichológiai és testi kényszer alkalmazásával megpróbálták átnevelni, „jobb belátásra” bírni, ha nem ment, akkor egyszerűen likvidálni őket.

Később következett az embertelen személyi diktatúra, amelyben a szervezetet ellentmondást nem tűrő hatalomként működtették – mondhatjuk, használták –, a nép ellenségeinek minősített, másként gondolkozók réme volt. A Joszif Visszarionovics Sztálin nevével fémjelzett tisztogatások idején nem csak az állampolgárok sorait tizedelték meg. A rendszer könyörtelenségét bizonyítva nem kímélték az elnyomó szervezet munkatársait sem. Ez nem azt jelenti, hogy csak azok estek áldozatul, akik a feladatukat nem hajtották végre, hanem azok is, akik teljes meggyőződéssel, ellentmondás nélkül, nem nézve az általuk végrehajtott feladatok következményeit – sőt arról sok esetben tudni sem akarva – hajtották azt végre. Nem ment ritkaságszámba, hogy a feladatukat megfelelően, munkájukat elvárt módon teljesítőkkal is a legkegyetlenebb módon bántak el. „A KGB legkedveltebb kínzási módszereinek egyike volt, hogy az étlen-szomjan tartott elítélteket egy szűk szobában őrizték, ahol a hőmérsékletet állandóan 30 Celsius-fok felett tartották, és ahol a szomjúságtól, verejtéktől fuldoklóknak egymás előtt kellett elvégezniük a kis- és nagydolgot.”³²

„Viktor Csebrikov egykori KGB-elnök szerint hamis vádak alapján több mint 20 ezer, az SZKP³³-t odaadón szolgáló »csekista« is áldozata lett a sztálini represszióknak.”³⁴ Sztálin halála után az apparátus kezdett hasonlítani más külföldi állambiztonsági szervezetekre. Belföldön és külföldön hírszerző és kémelhárítási feladatokat látott el. A tagköztársaságok szintjén, ugyanilyen felépítésben, irányítás alatt és alárendeltségben működtek hivatalok, amelyek központi vezetés alatt is álltak. A KGB vezetését és felügyeletét a Szovjet Kommunista Párt végezte. A KGB totális elhárítási rendszert működtetett az 1970-es 1980-as évek során, ezzel apparátusában és létszámában is a legnagyobb ismert állambiztonsági szervezatként működött. Soraiba tartozott a titkosszolgálatok mellett a nagy létszámú határőrség, továbbá a kormányőrség is. A KGB összszövetségi-köztársasági állami bizottság volt, ami azt jelentette, hogy a Szovjetunió valamennyi köztársaságának minisztertanácsa alá rendelve működtek hasonló szervezetek, és a KGB részben ezek útján látta el feladatait.

A KGB rendkívül nagy jelentősége, a küldetésének, feladatainak meghatározó jellege szempontjából két fontos megállapítást kell tennünk. Egyrészt politikai területen mindezek ellenére sem sikerült nagyobb befolyást szereznie, mint az elődszervezetei a mindenkorai politikai vezetés felett. Másrészt, a hidegháború hírhedt KGB-je több másik, egyaránt rettegett állambiztonsági szervezet utóda volt, de méltán világméretű terjeszkedésének szervezetévé igazán a csak KGB néven ismert időszakában vált, kiemelkedően a hetvenes-nyolcvanas években.

„Az állambiztonsági szervek tevékenységének értékelésekor Yu. V. Andropov³⁵ hangsúlyozta: »Mindig kell konkrét történelmi megközelítés. Itt fontos számba venni a jelen követelményeit, az ellenség által használt eszközöket és módszereket,

³² Jamrik Levente: Szellemkastély lett a rigai KGB-börtön. *Gyártástrend*, 2015. szeptember 25.

³³ A Szovjetunió Kommunista Pártja (oroszul: *Коммунистическая партия Советского Союза*, SZKP).

³⁴ MTI: Államként működött a szovjet államon belül a rettegett KGB. *Múlt-kor Történelmi Magazin*, 2019. október 11.

³⁵ Jurij Vlagyimirovics Andropov.

a konkrét feladatokat szovjet állam biztonságának biztosítása területén.« A feladatok sikeres megoldásának egyik feltétele magas professzionális szinten, hangsúlyozta a Yu. V. Andropov »a felhalmozott tapasztalatok ügyes felhasználásában rejlik. Nagyra kell értékelnünk ezt a tapasztalatot, kitartóan és kreatív módon gazdagítva azt.«[...]»³⁶

1991. október 11-én döntöttek arról, hogy felszámolják a KGB-t. Az adott évben nemcsak az állambiztonsági szervezet szűnt meg, hanem a Szovjetunió bukása is bekövetkezett.³⁷ A KGB-vel kapcsolatban már a megszűnése pillanatában – a szakmában jártas személyek előtt – tiszta volt, hogy maga a szervezet valójában nem tűnt el a „süllyesztőben”, hanem csak a neve változott meg. Egy titkosszolgálat nem vész el, csak átalakul. A titkosszolgálatokra minden korban, minden állami berendezkedési formának szüksége volt, van és lesz, amit Napóleon rendőrminisztere méltán híressé vált mondása is megerősít. „Legyőzheted a fél világot, megölhetsz királyt és császárt, elpusztíthatatsz birodalmakat, hitet, nyelvet, hagyományokat, de nem győzheted le a titkosszolgálatokat. Azok elpusztíthatatlanok[...]»³⁸ A rövid történeti áttekintésből látható, hogy az orosz állambiztonsági szervek az évtizedek folyamán folyamatosan, a politikai, társadalmi, valamint gazdasági környezet változását követve megújultak, ezzel garantálva mindazt, amiért létrehozták, alapították őket, vagyis az állam és a párt, a haza érdekeinek védelmét. Egyes esetekben csak a név változott, máskor a teljes struktúrát is át kellett alakítaniuk, de ami a legfontosabb – a szerkezeti átalakítás mellett – a feladatok átalakítása, kiegészítése, a megváltozott követelményeknek megfelelően.³⁹

Felhasznált irodalom

- Czuprák Ottó – Kovács Gábor: *A szervezésvezetés elmélete*. Budapest, Dialóg Campus, 2017.
- Dragon Sándor: A rendészettudomány hatása, alkalmazása és fejlődésének lehetőségei a rendészeti szervek gyakorlati vezetésében, irányításában. *Rendőrségi Tanulmányok*, 2. (2019b), 3. 86–98. Online: https://epa.oszk.hu/04000/04093/00007/pdf/EPA04093_rendorsegi_tanulmanyok_2019_3_086-098.pdf
- Dusenko, Konsztantin: Hideg fej, meleg szív és tiszta kéz. *Kémia és élet*, (2019), 6. 57. Online: <http://hij.ru/read/issues/2019/june/22382/>
- Erdei András: A KGB. *Múlt-kor Történelmi Magazin*, 2002. október 11. Online: <https://m.mult-kor.hu/cikk.php?id=5593&fbrkMR=mobile>
- F. E. Dzerzsinszkij életének és tevékenységének fontosabb adatai. Online: <http://fDzerzsinszkij.narod.ru/datsz1.html>

³⁶ Oleg Hlobuszto: Az ország biztonságának védelme. *Cseksiszt.ru*, 2019. március 27. (Fordította: a szerző.)

³⁷ Vö. „A világot a szocializmus és a kapitalizmus (országblokkoktól függően) egy-egy póluson felosztotta.” Kovács István: Prostitúció és prohibíció a mai Magyarországon: avagy miért nem sikerül a rendőrségnek a szocializmust levetkőzni a XXI. században. *Létünk*, 46. (2018), 2. 7–29.

³⁸ Erdei András: A KGB. *Múlt-kor Történelmi Magazin*, 2002. október 11.

³⁹ Dragon (2019b): i. m.

- Hlobuszto, Oleg: Az ország biztonságának őrzése. *Cseksiszt.ru*, 2019. március 27. Online: www.chekist.ru/article/5000
- Jamrik Levente: Szellemkastély lett a rigai KGB-börtön. *Gyártástrend*, 2015. szeptember 25. Online: http://gyartastrend.hu/muveltmernok/cikk/szellemkastely lett_a_rigai_kgb_borton
- Kovács István: Az üzletszerű kéjlegéssel kapcsolatos rendőri visszaélések etikai vonatkozásai. *Belügyi Szemle*, (2015a), 4. 99–125. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.4.7>
- Kovács István: Olajozás, szervezett bűnözés és prostitúció a 90-es években Magyarországon. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 3. (2015b), 1. 114–145. Online: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/10205/kovacs-istvan-olajozas-_szervezett-bunozes-es-prostitutio-a-90-es-evekben-magyarorszagon.original.pdf?sequence=2
- Kovács István: Prostitúció és prohibíció a mai Magyarországon: avagy miért nem sikerül a rendőrségnek a szocializmust levetkőzni a XXI. században. *Létünk*, 46. (2018), 2. 7–29.
- Ludányi Ágnes – Pacsuta István: *Vezetési ismeretek, szervezetfejlesztés*. Eger, EKF Líceum. 2014.
- MTI: Államként működött a szovjet államon belül a rettegett KGB. *Múlt-kor Történelmi Magazin*, 2019. október 11. Online: <https://mult-kor.hu/allamkent-mukdtt-a-szovjet-allamon-belul-a-rettegett-kgb-20191011>
- Nyekrics, Alekszandr: Határainkon túl. A szovjet múlt tisztázásához. (Fordította: Belányi György). *AETAS*, 8. (1993), 2. 160–174. Online: http://acta.bibl.u-szeged.hu/41603/1/aetas_1993_002.pdf
- Petrov, N. V.: *Rendszer emberei a Szovjetunióban. Saját emberek az állambiztonsági szervezetekben. A sztálinizmus története*. Moszkva, 2009. 303–325. Online: <http://sd-inform.org/upload/books/Antitotalitarism/Ekonomika%20totalitrisma/Rezhimnye%20ljudi%20v%20SSSR.pdf>
- Sasvári Péter: Rendszerszemlélet és rendszerelmélet. In *Rendszerelmélet*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 33–49. Online: <https://doi.org/10.36250/00734.02>
- Sásdi Tamás: Forradalmak Oroszországban és a Szovjetunió megalakulása. *Korok*, (é. n.). Online: <https://korok.webnode.hu/products/sasdi-tamas-forradalmak-oroszorszagban-es-a-szovjetunio-megalakulasa1/>
- Sunyakov, D. V.: Az állambiztonsági szervek a haza védelmében. Az NKVD csapatai harcosainak és parancsnokainak kitüntetései a Nagy Honvédő Háború éveiben. Az Orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat, a szverdlovski hivatal archívuma, Urál Állami Katona-történelmi Múzeum, tudományos cikkek gyűjteménye, Ekaterinburg sokrat. 2018. 193–203.